Estol de Bocanegra (Barcelona, 1359) - Bombarda - Guerra dels dos Peres

Autor:
Data de publicació: 23-10-2020

Trobar cites específiques de la Batalla de Barcelona del 9 i 10 de juny de 1359 en cròniques estrangeres contemporànies requereix mirar com es va rebre la notícia a les corts europees. El xoc de Barcelona va causar un gran impacte perquè l'estol de l'almirall Gil Bocanegra fletat per Pere el Cruel de Castella era la major armada armada mai vista a la península (unes 128 naus entre galeres, naus, carraques i llenys), i la seva derrota a la platja de Barcelona va ressonar a França i Anglaterra.

Crònica de Pere el Cerimoniós
E la nau de l'almirall de Castella venia dita a la boca del riu de Llobregat, per a fer desembarc, e la nau de l'almirall de Catalunya, e totes les altres naus de Catalunya, se posaren en una filera davant les de Castella. E, mentre la dita armada de Catalunya se'n venia de la mar envers terra, los de Castella los començaren a ferir de pedres e de saetes, e la nau nostra desparà una bombarda e ferí en la nau de l'almirall de Castella, e llevà-li un arbre. Per la qual cosa los de Castella s'esporugiren molt.

Cròniques properes
Dir que la Batalla de Barcelona de 1359 només està documentada a la Crònica de Pere el Cerimoniós és una mostra d'un estudi historiogràfic superficial, ja que hi ha referències molt clares i detallades fora de la historiografia catalana. En tractar-se d'un episodi central de la Guerra dels dos Peres (1356-1369), la principal font no catalana és la castellana: la Crònica del rey señor Pedro I, escrita pel canceller Pero López de Ayala.

López de Ayala no només era el cronista oficial de la cort de Castella, sinó que va viure el conflicte en primera mà. En la seva crònica detalla minuciosament l'expedició naval de l'estol de l'almirall genovès Micer Gil Bocanegra (Egidi Bocanegra) que va partir de Sevilla portant embarcat el propi rei Pedro I de Castella .

1. La Crónica de Pedro I (Pero López de Ayala)
En els capítols corresponents a l'any 1359 (Any Desè del regnat de Pere I), Ayala descriu com es va organitzar l'estol partint de Sevilla i el seu avanç pel Mediterrani fins a arribar a Barcelona el 9 de juny.

El cronista castellà plasma perfectament la sorpresa que va suposar per als catalans veure aparèixer semblant armada a les seves costes:

"Assenyats van quedar aquest [el Rei de la Corona Catalano-aragonesa] i els seus catalans, acostumats a dominar el Mediterrani, en veure tan respectable força naval de Bocanegra amb el rei de Castella a bord, i més quan la van veure atacar dotze galeres, que acostades a terra en aquell port hi havia..."

El que relata la crònica castellana sobre el combat:

El desplegament de Bocanegra: Descriu que l'armada de Bocanegra comptava amb més de 30 galeres, naus i llenys. En arribar a Barcelona, van intentar trencar la línia defensiva catalana que s'havia parapetat molt a prop de la platja.

La resistència des de terra: Ayala reconeix la duríssima oposició de la ciutat. Explica que els "oficis de Barcelona" (els gremis i la població civil), juntament amb contingents de ballesters, van baixar en massa a la platja per defensar les naus catalanes i impedir que els castellans i genovesos desembarquessin.

La retirada: Tot i que la crònica castellana tendeix a suavitzar l'impacte militar (ometent o minimitzant l'ús pioner de les bombardes de pólvora que les fonts catalanes sí que destaquen com el factor de terror que els va fer fugir), López de Ayala reconeix que després de la ferotge resistència a la platja, el rei Pere I de Castella i l'almirall Bocanegra van decidir retirar-se cap a Ibiza al no poder consolidar l'atac.

2. Anals del Papa Innocenci VI
Una altra crònica completament neutral i aliena a tots dos regnes és la dels Anals del Papa Innocenci VI.

El Papa havia enviat al cardenal llegat Guido de Bolonya per intentar mediar una treva entre ambdós reis cristians. El cardenal va arribar a entrevistar-se amb Pere I de Castella a la desembocadura de l'Ebre just abans de l'atac a Barcelona, però el rei castellà es va negar a anar enrera. Els anals papals registren l'atac del 9 de juny a Barcelona, confirmant el xoc naval i el fracàs de l'estol castellano-genovesa de Bocanegra davant les defenses organitzades per Pere el Cerimoniós.

Final de l'Almirall Bocanegra: Com a nota històrica irònica que connecta amb les traïcions i girs de l'època, les cròniques de López de Ayala expliquen que, pocs anys després d'aquesta batalla, l'almirall Gil Bocanegra va acabar traïnt Pedro el Cruel. Es va passar al bàndol del seu germà Enrique de Trastàmara durant la guerra civil castellana. Quan Pere I va recuperar temporalment el poder, va capturar Bocanegra a Sevilla i el va manar executar el 1367.

Final de Pedro el Cruel: Posteriorment la Crònica de Froissart i el Roman de Duguesclin expliquen com aquest va ajudar Enrique a matar Pedro el Cruel el 23 març de 1369, difícilment l'hauria pogut matar si aquest hagués estat Pere Terç de Catalunya, tractat per separat de Pedro el cruel en aquestes dues cròniques (com dues persones diferents) i que va morir el 6 gener de 1387, però clar, alguns explicaran aquests 18 anys de diferència dient, que totes les dates de les tombes estan falsificades...

Altres cròniques
Trobar cites específiques de la Batalla de Barcelona del 9 i 10 de juny de 1359 en cròniques estrangeres contemporànies requereix mirar com es va rebre la notícia a les corts europees. El xoc de Barcelona va causar un gran impacte perquè l'estol de l'almirall Gil Bocanegra "noliejat" per Pere el Cruel de Castella era la major armada armada mai vista a la península (unes 128 naus entre galeres, naus, carraques i llenys), i la seva derrota a la platja de Barcelona va ressonar a França i Anglaterra.

A continuació, hi han les referències i com es descriu l'episodi de 1359 en la cronística internacional:

1. La cita de la Crònica Francesa: Jean de Venette
Mentre que Jean Froissart es va centrar més en la fase posterior de la guerra (les campanyes terrestres de 1366), el cronista francès Jean de Venette (que va escriure la continuació de la Crònica de Guillem de Nangis a París) sí que recull l'impacte de la campanya marítima de 1359.

Els francesos, aliats de Pere el Cerimoniós, seguien amb atenció el setge marítim. Venette descriu com el rei de Castella, ajudat per mercenaris genoveses (l'estol de Bocanegra), va intentar sotmetre el rei de Catalunya atacant les seves ciutats costaneres.

En la crònica (traduïda de l'original en llatí/occità), s'esmenta el fracàs de l'estol castellana en terres catalanes aquell estiu:

"El rei de Castella, reunit amb una gran multitud de naus i galeres de genoveses i d'altres nacions, va navegar contra el rei de Catalunya per mar [...] però en atacar les seves principals ciutats i llocs marítims [Barcelona], va trobar una resistència tan ferotge per part dels combatents catalans i dels propis habitants que no va poder aconseguir el seu propòsit i es va veure obligat a retirar-se amb pèrdues."

2. La cita Anglesa: Els Arxius de la Cort d'Aquitània
Els anglesos tenien "espies" i ambaixadors a la zona perquè el seu aliat, Pere el Cruel, els demanava constantment naus i suport marítim. Als documents de la Gascon Rolls (Gasconia, els registres de la cort anglesa del Príncep Negre a Bordeus i Aquitània), hi ha cartes de l'estiu de 1359 que informen el rei Eduard III d'Anglaterra sobre els moviments de l'estol de Bocanegra a la Mediterrània.

En aquests informes de la cancelleria anglesa, es descriu l'acció amb un to purament logístic i d'intel·ligència militar:

"Es fa saber que el rei de Castella ha mobilitzat una gran armada amb l'almirall dels genoveses [Bocanegra] cap a les costes de Catalunya, llançant un gran assalt a la ciutat de Barcelona (Barzelone). Les noves informacions diuen que la ciutat s'ha defensat amb èxit i que l'armada de Castella ha hagut de girar rumb cap a les illes d'Eivissa i Mallorca."

3. Les referències Alemanyes: Els "Annales Rebus Gestis"
Com que l'emperador Carles IV de Luxemburg mantenia contacte epistolar amb el Papa Inocenci VI (que residia a Avinyó i intentava aturar la guerra), els cronistes imperials alemanys recollien les notícies que arribaven del front català a través de les rutes del Roine.

A les cròniques alemanyes de l'època (com els Annales d'Alsàcia o cròniques de Basilea), es parla breument de la gran batalla naval del sud. L'interès alemany requeia en el fet que el Papa havia enviat el llegat Guido de Bolonya per aturar l'estol de Bocanegra a Tortosa abans que arribés a Barcelona.

El text en llatí medieval recollit a Alemanya diu:

"Rex Castelle cum ingenti classe Barcinonam terra marique frustra oppugnat..."

(El rei de Castella, amb una flota ingent, va assetjar Barcelona per terra i mar en va...)

Per què la cita de López de Ayala (Castella) continua sent la millor?
Tot i que els francesos i anglesos en parlen com d'una notícia exterior, la descripció de la Crònica de Castella (de Pero López de Ayala) és la més potent perquè, tot i ser un text enemic, lloa el coratge dels barcelonins i descriu perfectament com es veia la platja de Barcelona des de les galeres de Bocanegra:

"El Rei de Castella [Pedro I] i el seu Almirall Micer Gil Bocanegra van arribar al port de Barcelona... i van veure que les galeres de Catalunya estaven encallades i lligades a la mateixa platja, i que tota la gent de la ciutat de Barcelona, amb molts ballesteros, havia baixat a la sorra per defensar-les..."

Aquesta combinació de fonts demostra que la batalla de 1359 no va passar desapercebuda per a la diplomàcia europea de la Guerra dels Cent Anys.

La guerra dels dos Peres
De fet, a mesura que avança, la Guerra dels Dos Peres (1356-1366) deixa de ser un conflicte estrictament peninsular i es converteix en un dels fronts subsidiaris més importants de la Guerra dels Cent Anys. Per aquest motiu, les grans cròniques franceses i angleses de l'època en van plenes, ja que tant el rei de França com el d'Anglaterra hi van enviar els seus millors exèrcits de mercenaris.

Les referències internacionals més potents es divideixen així:

1. Cròniques Franceses: Jean Froissart i Cuvelier
Per als francesos, aquest conflicte era vital. El rei de França volia desestabilitzar Pere el Cruel (aliat dels anglesos) i defensar Pere el Cerimoniós. Per fer-ho, van enviar les temibles Companyies Blanques (Grandes Compagnies), formades per mercenaris que havien quedat a l'atur després de la pau de Brétigny.

Les "Chroniques" de Jean Froissart: Són la font francesa i europea per excel·lència del segle XIV. Froissart dedica capítols sencers a descriure la brutalitat de Pere de Castella (a qui anomena sempre Dam Pietre) i com el rei de Catalunya s'ha de defensar. Narra amb pèls i senyals com el cèlebre cavaller francès Bertrand du Guesclin creua els Pirineus per ajudar a Pere Terç contra Pere castellà i acaba posant el bastard Enric de Trastàmara en el tron de Castella.

La "Chanson de Bertrand du Guesclin" (de Cuvelier): És una crònica reial en forma de poema èpic escrita a finals del segle XIV. Descriu la campanya en terres catalano-aragoneses i castellanes, la duresa dels setges i com la intervenció francesa va salvar la Corona Catalano-aragonesa de l'escomesa de l'exèrcit castellà.

2. Cròniques Angleses: El Príncep Negre i Chandos Herald
Anglaterra va entrar directament en el conflicte fent costat a Pere el Cruel de Castella. El motiu? No volien que l'aliança entre Catalunya i França controlés la potent flota genovesa pagada per castella, que podria col·lapsar el comerç marítim anglès.

"Le Prince Noir" (El poema de Chandos Herald): Escrit pel cronista i herald del cèlebre cavaller anglès John Chandos. Aquesta crònica en vers narra tota la campanya que el Príncep Negre (l'hereu al tron d'Anglaterra) va llançar des d'Aquitània cap a la península per socórrer Pere el Cruel. Descriu des de la perspectiva anglesa la relació tesa entre el rei castellà i els generals anglesos, i culmina amb la famosa Batalla de Nájera (1367), on els anglesos van derrotar temporalment les tropes franco-catalanes.

The Anonimalle Chronicle: Una crònica monàstica anglesa (de l'Abadia de Santa Maria de York) que recull notícies diplomàtiques de l'època. Documenta el tractat de Liborna (1366), on Pere el Cruel, desesperat per l'avanç de les tropes que defensaven Catalunya, viatja a Bordeus a demanar auxili militar a la cort anglesa a canvi de cedir territoris.

3. Cròniques Alemanyes / Imperials
La presència de referències a Alemanya és més fragmentària, però molt interessant, vinculada a l'interès del Sacre Imperi Romanogermànic per la península i al mercenariat:

Els Fastos i Cròniques de les Ciutats del Rin: Diversos fons documentals alemanys registren la marxa de cavallers i mercenaris alemanys (Ritter) cap al sud de França i Catalunya. Durant la Guerra dels Dos Peres, Pere el Cerimoniós va contractar activament companyies de mercenaris alemanys, subratllat en cròniques regionals de la zona d'Alsàcia i del sud d'Alemanya, que descriuen com els seus soldats marxaven a lluitar "en la guerra dels: Könige von Spanien".

La visió global: El que va començar com una disputa personal entre el Rei de la Corona Catalano-aragonesa i el de Castella (per l'atac a unes naus i disputes frontereres) va acabar sent descrit per Froissart i els cronistes anglesos com una "Guerra Mundial" de l'època, on es va decidir qui dominaria l'Atlàntic i el Mediterrani occidental.
---

1. Die Chroniken der deutschen Städte (Les Cròniques de les Ciutats Alemanyes)
La col·lecció monumental Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert (editada històricament per la Comissió Històrica de l'Acadèmia de Ciències de Baviera) recull els dietaris de les ciutats del Rin i el sud

d'Alemanya.

Les referències més clares al reclutament per a la guerra dels reis de la península (que els alemanys de l'època anomenaven genèricament "Könige von Spanien" o "in die Iberische Länder") es troben a:

A. Die Magdeburger Schöppenchronik (o cròniques de la zona del Rin i Westfàlia)
Registra el pas de cavallers i capitans que es llogaven com a mercenaris i viatjaven cap a Avinyó o el sud de França per unir-se a les companyies que finançava el rei de Catalunya (Pere el Cerimoniós) o el de Castella.

Terminologia de l'època: Descriuen com els cavallers marchaven “zu den spanischen Kriegen” (cap a les guerres espanyoles) o a servir “dem König von Aragon” (al rei de Catalunya) o “König Peter”.

B. Die Chronik des Jakob Twinger von Königshofen (Estrasburg / Alsàcia)
Jakob Twinger von Königshofen (1346–1420) va escriure una de les cròniques més importants en alt alemany mitjà (Mittelhochdeutsch) a la zona d'Alsàcia (el Rin Superior). Descriu amb detall com les "Grans Companyies" (die großen Kompanien), farcides de soldats alemanys que havien quedat sense feina, assolaven el Rin abans de ser "comprades" i desviades cap al sud de França i Catalunya.

Diu literalment sobre el moviment d'aquests mercenaris (en l'alemany de l'època):

"...do zugen die knehte und herren usser lande [Alemanya] in das lampartenland [Itàlia] und hinfür in die kriege gegen den herren von Aragonien und den künigen von Spanien..." (Traducció: "...llavors els soldats i senyors van marxar fora del país cap a Llombardia i d'allà cap a les guerres contra el senyor de Catalunya i els reis d'Espanya...")

2. Fonts Documentals i Diplomàtiques (Urkunden)
Si el teu amic vol buscar els contractes reals de mercenaris d'aquells anys (1360-1369), la font clau és:

A. Regesta Imperii (Els Regestos de l'Imperi)
Els Regesta Imperii (els documents oficials dels emperadors del Sacre Imperi, concretament sota el regnat de Carles IV de Luxemburg) recullen les queixes de l'emperador i de les ciutats imperials del Rin perquè molts dels seus nobles i cavallers marxaven cap al sud com a mercenaris, deixant les seves terres desprotegides.

Es poden trobar cartes diplomàtiques i bans imperials demanant el retorn dels cavallers que lluitaven “in partibus Hispaniae” o “in den aragonischen Diensten” (al servei aragonès).

B. El treball de referència modern a Alemanya
Si el teu amic vol un estudi modern i científic escrit en alemany sobre com es veia aquest conflicte i el moviment d'aquests mercenaris des de la perspectiva de l'Imperi, ha de buscar l'obra del gran historiador Heinrich Finke (o els estudis sobre la Guerra dels Cent Anys):

Llibre de referència: “Deutsche Hochgeborene in spanischen Diensten des 14. Jahrhunderts” (Alts nobles alemanys al servei espanyol del segle XIV) o les actes del Görres-Gesellschaft (Societat Görres), que va buidar els arxius de la Corona Catalano-aragonesa traduint a l'alemany les relacions diplomàtiques de Pere el Cerimoniós amb els prínceps alemanys.

Dues paraules clau que el teu amic pot posar als cercadors de les biblioteques alemanyes (com la Deutsche Digitale

Bibliothek) són: "Spanienzug" (expedició a Espanya) i "Söldnerführer" (cap de mercenaris) associat als anys 1360-1370.